

צבי וגנר

חמישה דורות

ההורים

אבא היה אדם תמיר, יפה תואר וחסון. זקנו החום כבר היה לבן ברובו מאז שאני זוכר, והוסיף לו הדרת פנים. היה מסור למשפחה בלב ונפש, אך מאידך היה סמכותי ואף אחד (פרט לאמא, לפעמים) לא העיז לסתור את דבריו. אבא היה איש עסקים מוכשר וחרוץ ומעל לכל – ישר.

אבא היה קם מוקדם מאד בבקר, מכין אוכל לפרה וחולב אותה (כאשר עוד היתה לנו פרה) ובחורף מסיק את התנורים בחדרים (או דואג לכך שהמשרתת תסיק אותם) כך שכאשר אמא והילדים יקומו, יהיה כבר מספיק חם בבית. לאחר מכן (היה זה עוד מוקדם מאד בבקר) הלך לבית הכנסת לתפילת שחרית. אבא היה מקפיד להתפלל בבית הכנסת בוקר וערב מדי יום ביומו. בשני מקרים אני זוכר את אבא מניח תפילין בבית – כשהבהילו את אחותי גיטל בלילה לבית החולים בסוצ'בה ואבא מיהר גם הוא לנסוע מוקדם בבקר לסוצ'בה, מקום שבו חיכתה לו הבשורה המרה שגיטל כבר איננה בחיים. ופעם שניה – שנים לאחר מכן, כאשר אבא חלה בדלקת ריאות ושכב בבית עם חום גבוה.

כשחזר אבא מבית הכנסת, הגישה אמא ארוחת בוקר לכל מי שהיה בבית. מיד אחרי ארוחת הבוקר הלך אבא למנסרה וחזר לקראת הצהריים. אחרי הארוחה נח אבא כחצי שעה, חזר למנסרה ושהה שם עד שהגיע זמן תפילת מנחה ואז מיהר לבית הכנסת. אחרי התפילה חזר הביתה ואת הערב הקדיש למשפחה.

שאיפתו הגדולה של אבא היתה שבניו ילכו "בדרך הישרה" ובכך הוא התכוון שיהיו אנשים הגונים וישרים ושומרי מצוות. והוא עצמו נתן לבניו דוגמה אישית טובה כי יושרו והגינותו היו לשם דבר ובו בזמן הקפיד על מצוה קלה כחמורה.

אנשים מכל העיר (יהודים ולא יהודים) פנו אליו להתייעץ בעניינים משפחתיים ובענייני עסקים. פעמים רבות נתבקש להכריע בסכסוכים בין אנשים והכרעתו נתקבלה על כל הצדדים.

כבר ציינתי כי אבא לא הספיק ללמוד הרבה בנעוריו, ולכן השתדל ללמוד במעט הזמן הפנוי שהיה לו. הוא קרא בכל יום את הקטע היומי ב"חק לישראל" (ספר שבו סודר לכל יום מימות השנה קטע של לימוד. הקטע כולל מספר פסוקים מפרשת השבוע עם תרגום אונקלוס ופירוש רש"י, קטע מספרי הנביאים, קטע מן הכתובים וכן קטעים מהמשנה והתלמוד). בצוואתו המליץ אבא לבניו שימשיכו גם הם לקרוא ב"חק לישראל" מדי יום ביומו. אבא אהב לעיין בספרי

ת: נועם אלימלך, תולדות יעקב יוסף, עיריין קדישין (של האדמו"ר מרוזין) ואחרים.
ס ששי בצהריים התנתק אבא לגמרי מהעסק ועד מוצאי שבת או עד יום ראשון בבוקר,
וזכרו בכל צורה שהיא ענייני המפעל.

מא, כפי שאני זוכר אותה מילדותי, כמעט ולא ניכרו עליה סימני כל התלאות שעברו עליה
ילדה שמונה ילדים וגידלה אותם, עברה את מלחמת העולם הראשונה לבדה בכפר הנידח,
יין היתה אשה נאה ורוחה היתה טובה עליה. השפעתה על אבא היתה רבה מאד, כי אבא
נריץ אותה. בצוואתו כותב אבא: "העיקר הוא שתחזיקו מאד בכבוד את אמא, כי כל מה
אתם הישגתם והמעט שאני הגעתי אליו, זה רק הודות לה".

אמי גדלה בעיירה פוטילה, שבה כיהן סבא כרב, למדה בבית הספר הממשלתי האוסטרי
שלטה בשפה הגרמנית. בנוסף על כך למדה מפי מלמד שבא הביתה, קריאה וכתובה בעברית,
תורה, דינים וכו'. הרבה למדה אמא משיחותיו של סבא על הפילוסופיה של היהדות, על אגדות
חז"ל וכו'. בנוסף על כך עזרה אמא לסבתא בעבודות הבית ובמיוחד בטיפול באחיה ואחותה
הקטנים, וכבר מגיל צעיר הרגישה את עצמה אחראית להם. אמא הושפעה הרבה מאהבתו של
סבא לארץ-ישראל ואהבה זו נשתלה עמוק בלבה לכל ימי חייה. אמא אהבה לקרוא ספרים ככל
שהשיגה. כעבור שנים רבות אמרה לי פעם כי בצעירותה חלמה להיות סופרת.

שפת הדיבור בבית היתה יידיש. בנוסף על כך דברה אמא גרמנית, קראה עברית, דברה רוטינית
(שפתם של הרוטינים שחיו בצפון בוקובינה – נייב אוקראיני) ובשלב מאוחר יותר גם רומנית.
בשנת תרנ"ג, (1893) כשאמא היתה בת 15, עלתה המשפחה לארץ-ישראל. כפי שכבר ציינתי
לעיל, היתה הנסיעה מלאה הרפתקאות, אך בסופו של דבר הגיעה המשפחה לירושלים והשתקעה
בה. על אף כל הקשיים, שמחו סבא וגם הילדים על שזכו לחיות בירושלים עיר הקודש.

לאחר שחזרו מארץ-ישראל, התיישבו סבא ומשפחתו בעיר ראדאון. סבתא היתה עסוקה
רוב זמנה בחנות ואמא דאגה לאחיה הקטנים ולכל עבודות הבית. כעבור שנתיים, נרצחה סבתא
ע"י חייל שיכור, סבא נסע שוב לארץ-ישראל ואמא בת התשע-עשרה, יחד עם אחותה הקטנה
צ'רנה, עברה לגור בבית הדוד יחיאל חיים קרמר בצ'רנוביץ. בבית משפחת קרמר שהתה אמא
כארבע שנים. הדוד יחיאל חיים והדודה מרים התייחסו אליה ואל אחותה הקטנה כאל ילדים
מאומצים. הם גם דאגו לשידוך לאמא ובחנוכה תרס"א (1900), בגיל 23, התחתנה עם אבא,
ישראל וגנר, וכפי שכבר ציינתי, עבר הזוג הצעיר לגור בכפר אוסטרה שבדרום בוקובינה.

על אף היותו כפר נידח בהרי הקרפטים, הפך הכפר אוסטרה עד מהרה להיות מרכז המשפחה,
בעיקר הודות למידת הכנסת האורחים של אמא. בפרק הקודם תיארתי את "תקופת אוסטרה"
של אמא, לפי דברים ששמעתי בתקופה מאוחרת יותר מהוריי ומאחיי הגדולים.

עם המעבר ל"עיר" בשנת 1921, הוקלו חייה של אמא במידת מה – הוסר ממנה העול של
החנות, לא היה עוד גן הירק הגדול שבו היתה צריכה לטפל והילדים הלכו לבית ספר. אולם

שנה לאחר שנולדתי, פקד אסון את המשפחה, אחי לייביש בן הארבע, חלה בדיפטריה ונפטר. במשך שנים התאבלה אמא על הילד הטוב והיפה והחכם שנלקח ממנה.

מילדותי אני זוכר איך אמא, על אף עול הבית שרבץ עליה, מצאה זמן לספר לי סיפורים, ללמד אותי משחקים ולשיר לי שירים. אהבתי במיוחד את השיר ביידיש "אויפ'ן פריפעטשיק ברענט א פייערל און אין שטוב איז הייס, און דער רבי לערנט מיט די קינדערלעך דעם אלף בית..." מדי פעם הייתי מבקש ממנה לשיר לי את השיר הזה.

אמא היתה ידועה בעיר ובסביבה במעשי הצדקה והחסד שלה. בפרק על המנסרה הזכרתי שני בעלי עגלות רומנים, האחים באלאו, שעבדו בקביעות בהובלת הקרשים שעמדו למשלוח לקונים, לתחנת הרכבת. בימים שלא היו משלוחים, עמדו שני העגלונים לרשותה של אמא והיא הורתה להם לביתו של מי להביא עצי הסקה מפסולת העץ שבמפעל. וכך דאגה אמא לספק עצי הסקה לעניי העיר. ולא רק עצי הסקה דאגה אמא לספק לעניים. לא פעם הטילה עלי אמא להביא עוף או מצרכים אחרים לאחת המשפחות הנצרכות בעיר, וזאת נוסף על תמיכות במזומנים שדאגה שיגיעו בצורה סמויה לנצרכים שלא יסכימו לקבל תמיכה בדרך אחרת.

אביא כאן דוגמה אחת ממעשי הצדקה של אמא:

בראשית שנות השלושים הגיע לגורה-הומורה סופר סת"ם מבסרביה בשם ר' שלמה משונו'ניק. אותו סופר היה עני מרוד וחשב כנראה שבבוקובינה ישתפר מצבו. האיש שהיה תלמיד-חכם וחסיד בויאן, נתקבל בסבר פנים יפות בבית הכנסת ובקרב חסידי בויאן. קנו ממנו מזוזות, הזמינו לפעמים תפילין לנער בר-מצוה אך פרנסה מכל זה לא היה לו. והוא ואשתו (ילדים לא היו להם) ממש רעבו ללחם.

אמא ניסתה לעזור למשפחה אך הם היו גאים מדי מלקבל תמיכה בדרך זו. ואז הגתה אמא רעיון – היא הקימה ארגון נשים לכתיבת ספר תורה לזכרם של הקרבנות של מאורעות תרפ"ט בארץ-ישראל. כל אשה התחייבה לשלם סכום מסויים בכל חדש ואמא הזמינה, בשם הארגון, מר' שלמה לכתוב ספר תורה. הכתיבה היתה אמורה להימשך שנה וכך הובטחה פרנסתה של המשפחה לשנה זו. בכל חדש העבירה אמא לסופר חלק מתאים מהסכום שנקבע כעלותו של ספר התורה. היו נשים שהתמידו בתשלומים והיו כאלה שהתעייפו מהר ואמא נאלצה להשלים את החסר. בתום שנה הושלם ספר התורה והורי אירגנו "הכנסת ספר תורה" עם תהלוכת לפידים מהבית שלנו לבית הכנסת וכיבוד נאות, ויהודי העיירה הביעו את הערכתם לאמא שהצילה משפחה בישראל, תוך קיום מצות כתיבת ספר תורה.

זמן קצר לפני גמר כתיבת ספר התורה נפטר ה"גבאי" של האדמו"ר מבויאן בצ'רנוביץ ור' שלמה משונו'ניק מונה, לפי המלצתו של אבא, לגבאי, והמשפחה עברה לצ'רנוביץ.

אבא היה חסיד בויאן ומקורבו של האדמו"ר ר' מנחם נחום פרידמן (נינו של האדמו"ר מרוזין) שגר בצ'רנוביץ. פעמים אחדות בשנה היה אבא נוסע לשבת לצ'רנוביץ כדי לשהות במחיצתו

של הרבי ולהתבשם מהאווירה בחצרו. פעמים אחדות לקח אבא גם אותי לצ'רנוביץ אל הרבי. לאדמו"ר היתה הופעה מרשימה והוא היה אדם חכם. כשחסיד בא להתייעץ אתו בנושא כלשהו, הוא נהג להתעניין בכל הפרטים ונתן עצה שהיתה מבוססת על ניתוח הבעיה ועל ההגיון. שנים אחדות לפני פטירתו, ביקש הרבי מאבא שיבוא אליו לימים הנוראים ויעבור לפני התבה לתפילת שחרית. אבא היה בעל־תפילה טוב אבל רק לעתים רחוקות הוא עבר לפני התבה בבית הכנסת שלנו. בהזמנת הרבי ראה אבא כבוד גדול ובמשך שלוש שנים היה "בעל שחרית" אצל האדמו"ר.

אבא נחשב בין חסידיו החשובים של האדמו"ר מבויאן. זמן קצר לאחר עלייתי לארץ, נזדמן לי להיות שבת בצפת וכשנודע לי שקיים "קלויז" של בויאן בעיר, הלכתי בשבת בבקר להתפלל שם ונהניתי מנוסח התפילה המוכר לי. אחרי התפילה שאלו אותי אנשים לשמי ומאיפה אני בא. הצגתי את עצמי: שמי צבי וגנר, עליתי לארץ לפני חדשים אחדים מבוקבינה. שאל אותי אחד החסידים: שמך וגנר, האם יש לך איזו קירבה לר' ישראל וגנר? עניתי שאני בנו. אמר אותו חסיד לשאר המתפללים: ר' ישראל וגנר היה אחד ממקורביו של הרבי וזכה להיות "בעל שחרית" אצלו בשנים האחרונות. מיד הושיטו לי המתפללים את ידיהם לשלום והזמינו אותי ל"קידוש" והייתי אישיות חשובה.

גם כיום, כשאני מגיע לפעמים ל"טיש" אצל האדמו"ר מבויאן בירושלים, מתיחסים אלי, הן הרבי והן החסידים, כאל אדם חשוב, וזה הכל רק הודות ל"זכות אבות".

אבא רצה שבניו ילמדו תורה ויהיו תלמידי חכמים אך הוא לא שאף לכך שיהיו רבנים. הוא רצה שבניו ירכשו גם השכלה כללית ויהיו "בעלי-בתים" – תלמידי-חכמים" וכפי שאומרים בידיש "צו גאָט און צו לייט". אבא הושפע משיטת "תורה עם דרך ארץ" שיצאה מבית מדרשו של ר' שמשון רפאל הירש.

היה איש אגודת ישראל והיה נוסע ל"כנסיות הגדולות" (הקונגרסים) של האגודה ועל אף שגדל במזרח אירופה והיה חסיד בלב ונפש, נטה לזרם המערבי באגודת ישראל שמרכזו בפראנקפורט, בבית מדרשו של ד"ר יצחק ברויאר. אבא היה מנוי על העתון "דער אַיזראָליט" שהופיע בפרנקפורט וייצג את שיטת "תורה עם דרך ארץ".

אבא היה אוהב ארץ-ישראל מושבע. שלוש פעמים ביקר בארץ ותיכנן את עליית משפחתנו כולה לארץ. הוא קנה שני מגרשים גדולים בפתח-תקוה, על אחד הקים בית ועל השני התכוון להקים מפעל כלשהו שממנו תתפרנס המשפחה. על אף יחסה הצונן של אגודת ישראל לרב קוק, הלך אבא לבקר אצל הרב וחזר מלא התלהבות מאישיותו של הרב קוק.

כשחזרו ההורים מביקורם הראשון בארץ-ישראל, היו מלאי התפעלות מכל מה שראו בארץ. סיפרו על הכותל המערבי, על בית הכנסת "תפארת ישראל" שהוקם לפי הוראתו של האדמו"ר מרוז'ין בעיר העתיקה ושבו פגש אבא חסידי בוואן שכבר יצא לו לפגוש אותם בחצרו של הרבי בצ'רנוביץ.

הם סיפרו גם על הקיבוצים בעמק יזרעאל שבהם ביקרו, על מסירות הנפש של החברים להבריאת את האדמה החולה המלאה ביצות, על אהבתם לארץ-ישראל, על הסתפקותם במועט ועל מידת הכנסת האורחים שלהם...

בהתלהבות מיוחדת סיפרו על קיבוץ רודגס שליד פתח-תקוה שגם בו ביקרו: אין לקיבוץ הרבה אדמה ולכן עובדים חלק מהחברים במקומות שונים בסביבה. הגענו לקיבוץ לפני הצהריים והחברים הזמינו אותנו לאכול אתם. הארוחה היתה דלה אך החברים נראו מרוצים ובתום הארוחה ברכו ברכת המזון בזימון. אחרי הארוחה התפללו תפילת מנחה בציבור. אין להם בית כנסת והם מתפללים בחדר האוכל שבו נמצא גם ארון קודש ובו ספר תורה ובחלקו התחתון של הארון ראינו הרבה זוגות תפילין. החברים בקיבוץ רודגס האיצו בנו לעלות לארץ ישראל: "כל יהודי נוסף בארץ מקרב את הגאולה!..."

אבא לא סבל שידברו סרה על ארץ-ישראל. באמצע שנות השלושים הגיע לגורא-הומורה הרב מאיר שוורצמן, ממנהיגי אגודת ישראל בפולין. הרב שוורצמן עשה סיבוב בערי בוקובינה לאיסוף תרומות עבור הקרנות של אגודת ישראל. בשבת התאכסן הרב בביתנו ובסעודת ליל שבת ביקש ממנו אבא לומר דבר תורה. הרב התחיל בפרשת השבוע וגלש לענייני ארץ-ישראל, דיבר על חברי הקיבוצים שאינם שומרים שבת, אוכלים נבלות וטריפות וכו'. אבא הפסיק אותו ואמר: עם כל הכבוד לרב, ליד שולחן השבת שלי מותר רק דברים טובים על ארץ-ישראל. הרב שוורצמן ביקש סליחה והמשיך בדברי תורה...